

УДК 32:327

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v042.2023.28>**О. І. Тимошенко**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-4287-1947>доктор філософських наук, доцент,
ректор

Європейського університету

І. М. ДранчукORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7274-7434>

аспірант

Європейського університету

ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ ЯК АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах повномасштабної агресії з боку Російської Федерації одним з найбільш ефективних механізмів для забезпечення національної безпеки України є євроатлантична інтеграція, під якою розуміють чіткий вибір геополітичної орієнтації і розвиток зв'язків між державами Європи і Північної Америки у сфері безпеки, політики, економіки тощо.

Досить важливим для країн євроатлантичної спільноти є слідування демократичним цінностям. НАТО у своїх ключових документах наголошує на необхідності для України довести непохитну відданість цінностям, які поділяються країнами євроатлантичної спільноти.

Політичні демократичні цінності є фундаментальними для демократичних європейських країн, які є членами Північноатлантичного альянсу. Ці цінності лежать в основі взаємодії між установами держави та громадянським суспільством. Заяви щодо необхідності дотримання демократичних норм регулярно лунали з боку інституцій НАТО. Керівництво провідних країн НАТО систематично наголошує на необхідності дотримання демократії, принципів ринкової економіки та свободи людини. Так, экс-посол США в Україні К. Паскуаль заявив, що вступ України до НАТО буде залежати насамперед від того, наскільки країна відповідатиме нормам європейської демократії. Уряди впливових країн-членів НАТО, насамперед США, прямо пов'язували питання вступу до НАТО із завершенням російсько-української війни, поступом у справі подолання крипції, демократизації політичного режиму в Україні.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є дослідження ключових політичних цінностей як аксіологічних засад євроатлантичних прагнень України в умовах сучасних викликів

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізом ціннісних засад функціонування суспільства та держави займалися такі дослідники як І. Бех, Г. Ващенко, О. Вишневський,

П. Гай-Нижник, М. Жулинський, А. Колодний, М. Михальченко, Г. Ситник, П. Сліпець, А. Ручка, Л. Чупрій, М. Фурманюк інші.

Щодо євроатлантичних прагнень української держави, то американський дослідник Роберт Хунтер у 1999 р. стверджував, що «однозначно, Україна є головний ключ до майбутнього НАТО, щонайменше в негативному сенсі. Якщо Україна через 15 років буде вільною, унітарною державою, це означатиме, що НАТО здійснив успішну роботу в справі трансформації європейської системи безпеки. Якщо ж ні, то це означатиме, що НАТО зазнав поразки» [1, с. 41]. Інший західний дослідник Герман Гарнетт стверджує, що «перебування України на периферії та в стагнації збільшить небезпеку для НАТО та ЄС зіштовхнутися із загрозою непевного і нестабільного прикордоння», та наголошує, «що Захід має використати безпрецедентну можливість, надану незалежністю України, і вибудувати таку систему безпеки в Європі, яка виключить можливість великих воєн на континенті» [2, с. 49].

На думку американського політолога Збігнева Бжезінського, «якщо Україна зробить значний поступ у внутрішніх реформах і їй удасться ясніше визначитися в якості середньоевропейської країни, то вона повинна стати готовою до серйозних переговорів із ЄС і НАТО» [3, с. 145].

Виклад основного матеріалу дослідження
Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення Росії одним із ключових зовнішньополітичних трендів є посилення євроатлантичних прагнень Української держави. Як ми знаємо, у 2022 році Україна подала заявку на вступ у НАТО, керуючись прикладами Фінляндії та Швеції, які досить швидко стали членами Північноатлантичного альянсу (Швеція стане найближчим часом). На цьому шляху нас активно підтримують наші східноєвропейські сусіди (Польща, Чехія, Словачина, Румунія) та країни Прибалтики проте в умовах війни з росією це поки що є неможливим, але після закінчення військових дій стає цілком реальним.

Хоча Україні потрібно ще подолати ряд внутрішньополітичних проблем (реформування судової, правоохоронної системи, тощо) Аналізуючи безпекове значення відносин з НАТО, слід зазначити, що вони забезпечують Україні сприятливий клімат безпеки на її російських кордонах, що дуже важливо буде після закінчення війни з росією і унеможливлення подальшої агресії з її сторони [4, с. 18].

Розширення НАТО створює в регіоні ЦСЄ сприятливий клімат геополітичного плюралізму, у якому інтереси України як суб'єкта міжнародної політики можуть бути задоволені значною мірою. У межах НАТО мають голос навіть такі держави, як Люксембург, що має армію в 500 осіб, та Ісландія, яка взагалі не має армії. Тому Україна, яка є більшою за своїх сусідів на Заході, має важливе геополітичне розташування та достатні ресурси для реалізації свого впливу в межах військово-політичного союзу, може розраховувати на поважне становище в НАТО.

Слід наголосити, що серйозною перевагою України, крім її унікально важливого геополітичного розташування, є її розміри. Одну з найбільш гострих суперечностей щодо прийому до НАТО країн Балтії становив той факт, що їхня територія не надає необхідної «стратегічної глибини». Як відзначали деякі дослідники, територію цих країн технічно «неможливо захищати». Геополітичне становище України має свої переваги. Україна володіє стратегічною глибиною території, тобто територія України є достатньо великою, та, з огляду на це, придатною для оборони. У разі підтримання союзницьких відносин з сусідніми країнами стратегічна глибина оборони України ще більш подовжується.

Попереднє рішення у владних колах країн Заходу про необхідність якомога більшого розширення НАТО було ухвалено в 1994 р., а наприкінці 1996 р. це рішення стало остаточним, хоча політична дискусія з цього приводу тривала ще значний час [5, с. 11]. Налагодження відносин України з НАТО стало вагомим чинником усвідомлення політичної елітою країн Заходу важливості України, значення її належності до євроатлантичної спільноти як гарантії миру й зменшення ймовірності конфліктних сценаріїв розвитку в регіоні ЦСЄ особливо після поразки Російської Федерації. Співпраця України з НАТО чітко вказала країнам Заходу на значні можливості для безпеки регіону [6, с. 26].

Крім успішного реформування Україна повинна також слідувати демократичним політичним цінностям, які є ключовими для членів Північноатлантичного альянсу. Так в розділі 2 Північноатлантичного договору наголошено, що НАТО є об'єднанням, заснованим як на спільних інтересах країн євроатлантичного простору, так

і на спільних політичних цінностях та здобутках цивілізації [7].

В політологічному енциклопедичному словнику зазначено, що політичні цінності – це об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до таких, що задовольняють її соціальні потреби, інтереси, які вона залучає у сферу своєї життєдіяльності. Політичні цінності є невід'ємною частиною політичної культури суспільства і віддзеркалюються в політичній свідомості людей [8, с. 245].

В преамбулі Північноатлантичного договору також чітко вказується на те, що сторони цього Договору, підтверджуючи свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй та своє прагнення жити у мирі з усіма народами і урядами, сповнені рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, прагнучи сприяти стабільності і добробуту в Північноатлантичному регіоні.

Отже, політичні демократичні цінності, як з'ясувалося, є засадничими для демократичних європейських держав, що входять в Північноатлантичний альянс. Саме на їхній основі формуються взаємозв'язки між інститутами держави та громадянського суспільства. Відповідно, політичні цінності органічно кореспондуються із загальноприйнятою системою уявлень про мораль. Усі без виключень цінності важливі у процесі формування окремих особистостей, вони гармонійно інтегрують людину в не лише в національне суспільство, а й у світове глобальне співтовариство [9, с. 126]. Хоча виключно спільні політичні цінності є обов'язковою передумовою стабільності і миру в державі, вони слугують й міжнародному взаєморозумінню. Стала система політичних цінностей утворює політичну, організаційну, управлінську, правову та, зрештою, етичну основу існування будь-якої держави, дає її громадянам можливість усвідомлювати спільну мету політичної нації, у разі їх втрати нація, як самостійний суб'єкт міжнародних відносин може взагалі зникнути.

Тепер нам потрібно проаналізувати сутнісні засади ключових політичних цінностей демократичних країн, якими керуються і які захищають українські воїни у боротьбі з російським агресором.

Свобода. Свобода – визначальна цінність, за яку сьогодні й борються українські військові, звільняючи тимчасово окуповані території. Свобода як цінність має всезагальне значення і надана людині від природи. Вона відкриває перед нею можливість вибору, самовизначення, реалізації своїх потреб і здібностей. Політична свобода передбачає високий рівень розвитку особистості, саморегуляції, надає людині права голосу та вибору, визначає стан людини в державі, гарантує захист її основ-

них прав та свобод, задоволення життєвих потреб. В цілому політична свобода це необхідний засіб для реалізації інших цінностей. Свобода для людини є цінністю з цінностей, тією глибинною цінністю, яка визначає можливість будь-якої іншої. Свобода визначає глибинний сенс існування людини, без якого вона втрачає врешті-решт свою суб'єктивність. А втративши можливість до самовизначення, людина перестає бути людиною. Разом з тим необхідно розрізнати свободу як політичний інститут, в межах якого людина має можливість робити все, що не обмежене законом й не обмежує свободи і права інших людей, та всездозволеність (анархію), а також як особистісно вмотивовану позицію людини, яка не розходиться із суспільними нормами.

Справедливість. Формальна рівність людини перед законом значно вплинула на формування суспільно-політичної справедливості. Її забезпеченню сприяє певний рівень розвитку демократії, політичної культури особистості, за якого справедливість стає загально визнаною, позитивною цінністю, яку сприймають всі члени суспільства незалежно від їх здібностей та схильностей, соціального та економічного становища, виду діяльності. Зазначена цінність залежить від цілого ряду історичних, суспільно-політичних, особистісних рис та факторів, вплив яких позначається на формуванні ставлення людини до політики. Реалізація на практиці зазначеної цінності багато в чому залежить і від державної політики, політичної культури, рівня розвитку суспільства, від якості прийнятих законів та впровадження їх у життя.

Суспільно-політична справедливість відображає реальне становище особи в суспільстві, рівень людської і громадянської гідності, забезпечений правовими гарантіями та заслужено наданими матеріальними і духовними благами. Найпопулярніші підходи до соціальної справедливості знайшли своє теоретичне і практично-політичне втілення в рамках соціал-демократичних моделей, реалізованих на Заході. Згідно з цими підходами частина суспільних ресурсів розподіляється за потребами через систему соціального забезпечення, а інша частина – відповідно до заслуг через економічний ринок або бюрократичні процедури. На думку сучасного теоретика справедливості американського філософа Дж. Ролза, вирішення проблеми забезпечення справедливості в тій чи іншій формі «спирається на історичні умови й традиції, на інституції й соціальні сили кожної країни» [10, с. 79].

Політична стабільність. Належить до тих явищ, які мають позитивно-ціннісне забарвлення. Масова свідомість сприймає стабільність як бажану, сприятливу, передбачувану ситуацію зі значним ступенем гарантованості, психологічної комфортності. Питання стабільності (нестабільності) розглядали в своїх роботах західні науковці:

С. Хантінгтон, Д. Сендерс, Д. Істон, Р. Дарендорф, Л. Лейпхарт. У політології тлумачення стабільності позбавлене однозначності. Залежно від того, які загально-теоретичні засади поділяють автори, до яких методів вдаються, здійснюючи аналіз певної ситуації, і залежить тлумачення стабільності. Одразу зазначимо присутність певної суперечності у політологічному ставленні до стабільності. Даний стан політичної системи може розцінюватися як шкідливий, з огляду на стагнаційний потенціал. З іншого боку, навіть ескалація конфронтації має відбуватися під популістським гаслом «стабілізації», адже будь-яка масова мобілізація вимагає аксіологічного обґрунтування. Багатоманітність підходів і строкатість інтерпретацій цієї проблематики вимагає виділення найхарактерніших, усталених компонентів стабільності, що уможливить формування адекватної картини ступеня розробки даного явища.

Термін «стабільність» походить від латинського слова *stabilis*, що означає стійкий, постійний, незмінний. Безпосередньо у політології – це стан політичної системи суспільства, що володіє даними, етимологічно обумовленими якостями у політичному часі і просторі. При цьому суттєвою відмінністю політичної стабільності від стану стагнації є здатність до розгортання, адекватного становлення щодо зовнішньо-політичного оточення.

Законність. Розглядається як діяльність суб'єктів політики в певних визначених межах, свідоме дотримання норм та правил поведінки, закріплених державою за допомогою закону. Запровадження норм, їх закріплення та реалізацію у політичному житті гарантує правова система. Саме через правовий механізм, через набування характеристик закону цінності переходять у норми, санкціоновані державою, що надає їм вищий політичний авторитет, правила поведінки, способи не руйнівного для суспільства вирішення соціальних конфліктів. Закон вимагає від громадян країни дотримання правових норм поведінки і гарантує в свою чергу однакові права та свободи, рівність, відповідальність, встановлює основи функціонування державних законів і органів управління. Право в цьому випадку виступає також однією з позитивних цінностей демократичного суспільства.

Політичний суверенітет. Визначається в сучасній науці як право держави, незалежно від втручання інших держав, управляти життям своїх громадян, вільно обирати свої зовнішні стосунки, право нації на самовизначення і свободу соціального вибору. Загальнолюдською цінністю, поряд з такими цінностями як «свобода» і «рівність», визначається цінність суверенітету особистості, тобто усвідомлення людиною власної самоцінності, неповторності своїх прав і свобод. Реалізація на практиці цієї цінності може привести до усвідом-

лення людиною самої себе як цінності, своєї індивідуальності, сприяти розвитку самостійності мислення та дій особистості [11, с. 261].

Політичний плюралізм. Поліфонія, різнобарвність думок, ідей «в межах ціннісних традицій цивілізаційного розвитку» визначається як плюралізм, який можливий в умовах дотримання й утвердження свобод та прав кожної особистості, захисту її інтересів за умов соціально-демократичного розвитку суспільства. Цінність плюралізму думок в ідеологічній сфері суспільства полягає і в тому, що дозволяє перевірити вірність і об'єктивність відповідного знання будь-якої істини і шляхів її реалізації. В сучасному суспільстві політичний плюралізм надає широкі можливості для участі громадян у суспільно-політичному житті країни (ухваленні політичних рішень, управлінні суспільством за участю партій, рухів, діяльності профспілок).

Висновки. Таким чином, Україна завдяки своїм розмірам, стратегічному геополітичному розташуванню та військовим можливостям здатна посісти достойне місце в системі загальноєвропейської безпеки, що відповідатиме масштабу та можливостям країни.

Одним із засадничих принципів входження України в Північноатлантичний альянс є слідування демократичним політичним цінностям, таким як права і свободи людини, справедливість, політична стабільність, законність, політичний суверенітет, політичний плюралізм. Так захист прав і свобод людини є основоположною цінністю демократичних країн світу. Свобода людини гарантована законами і закріплена Конституціями провідних країн світу (свобода совісті, свобода пересування і вибору місця проживання, свобода волевиявлення, свобода слова та ін.). Не менш важливим є і дотримання законності, забезпеченню якої сприяє певний рівень розвитку демократії, політичної культури особистості, за якого справедливість стає загальновизнаною, позитивною цінністю, яку сприймають всі члени суспільства незалежно від їх здібностей та схильностей, соціального та економічного становища, виду діяльності. Політичний плюралізм сприяє вільному виявленню думок і прозорій боротьбі за владу всіх суб'єктів політичного процесу. Політичний суверенітет забезпечує захищеність територіальної цілісності країни, поширення її законів на всю територію. Саме за суверенітет, за повернення тимчасово окупованих територій воюють сьогодні Українські збройні сили, витісняючи ворога з українських територій. І саме провідні демократичні цінності захищають сьогодні українські військові, перетворюючи Україну в форпост демократичного світу і захищаючи також і європейські країни від імперіалістичних шовіністичних прагнень терористичної Росії.

Література

1. Hunter R. E. Ukraine, NATO And The United States. Ukraine in Europe. Collected Papers. Occasional Reports In European Studies. Washington DC.: Center For Strategic & International Studies. 1999. P. 41-44.
2. Garnett Sh. W. Ukraine and Russia. Ukraine in Europe. Collected Papers. Occasional Reports In European Studies. Washington DC.: Center For Strategic & International Studies. 1999. P. 49-53.
3. Бжезінський Зб. Велика шахівниця. К.: Молодь, 2000. 346 с.
4. Белов О. Нашій країні потрібно знайти власне місце у багатомірному світі міжнародних відносин і нових структур безпеки. URL: <http://www.niss.gov.ua/Tasko/001.htm> (дата звернення 20.07.23).
5. Kay S. NATO's next enlargement. Growing Pains. The Debate ON The Next Round Of NATO Enlargement. Ed. by Tomas Valasek and Teresa Hitchens. Washington DC.: Center For Defense Information. May 2002. P. 11-23.
6. Sherr J. NATO's New Members: A Model For Ukraine? The Example Of Hungary. Camberly. 2000. C. 26-29.
7. The North Atlantic Treaty. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (дата звернення 20.07.23).
8. Політологія: енциклопедичний словник / упоряд. В.П. Мельник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 404 с.
9. Y.M. Sulima, L.V. Onuchak, O.V. Diachuk, L.V. Chupriy, I.G. Verkhovtseva Value component of the dialogical approach in international relations. Journal of Community Positive Practices. 2022. Vol. 22. Issue Specialissue. P. 126-140.
10. Ролз Дж. Теорія справедливості / Пер. з англ. О. Мокровольський. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 822 с.
11. Calvocoressy P. World politics after 1945: in 2 books. International relations. M. Book 1. 2000. P. 261-290.

Анотація

Тимошенко О. І., Дранчук І. М. Політичні цінності як аксіологічні засади євроатлантичних прагнень України. – Стаття.

В статті розглядаються аксіологічні засади євроатлантичних прагнень української держави. Акцентується увага на тому що в умовах повномасштабної російської агресії проти України долучення до Північноатлантичного альянсу є важливим чинником забезпечення безпеки українських територій. Підкреслюється, що розширення НАТО створює в регіоні ЦСЄ сприятливий клімат геополітичної безпеки. Вказується, що Україна має важливе геополітичне розташування та достатні ресурси для реалізації свого впливу в межах військово-політичного союзу, може розраховувати на поважне становище в НАТО. Зазначається, що крім успішного реформування Україна повинна також слідувати демократичним політичним цінностям, які є ключовими для членів Північноатлантичного альянсу. Висвітлюється, що ключовими демократичними цінностями для держав, що входять в Північноатлантичний альянс є права і свободи людини, справедливість,

політична стабільність, законність, політичний суверенітет, політичний плюралізм. Так свобода людини гарантована законами і закріплена конституціями (свобода совісті, свобода пересування і вибору місця проживання, свобода волевиявлення, свобода слова та ін.). Саме свобода може стати тією стрижневою ідеєю, навколо якої можливе єднання всього людства, яке з досягненням певного рівня культурного розвитку дасть можливість усвідомлювати культуру політичного вибору, компромісу, консенсусу. Свобода є основним регулятором співробітництва між людьми, завдяки чому захищаються права кожного і проголошується верховенство закону, встановлюються гуманістичні принципи суспільного, в тому числі політичного життя.

Ключові слова: політичні цінності, аксіологія, НАТО, євроатлантична інтеграція, права і свободи людини, справедливість, політична стабільність, законність, політичний суверенітет, політичний плюралізм.

Summary

Tymoshenko O. I., Dranchuk I. M. Political values as axiological foundations of Euro-Atlantic aspirations Ukrainian. – Article.

The article examines the axiological foundations of the Euro-Atlantic aspirations of the Ukrainian state. Attention is focused on the fact that in the conditions of full-scale Russian aggression against Ukraine, joining the

North Atlantic Alliance is an important factor in ensuring the security of Ukrainian territories. It is emphasized that the expansion of NATO creates a favorable climate of geopolitical security in the CEE region. It is indicated that Ukraine has an important geopolitical location and sufficient resources to exercise its influence within the military-political union, and can count on a respectable position in NATO. It is noted that in addition to successful reform, Ukraine should also follow democratic political values, which are key for the members of the North Atlantic Alliance. It is highlighted that the key democratic values for the states that are part of the North Atlantic Alliance are human rights and freedoms, justice, political stability, legality, political sovereignty, and political pluralism. Thus, human freedom is restricted by laws and sealed by constitutions (freedom of life, freedom of care and choice of food, freedom of expression, freedom of speech, etc.). All freedom can be that strong idea around which the unity of all humanity is possible, which, with the achievement of a certain level of cultic education, gives the possibility to realize the cult in a political choice, a compromise, an end. Freedom is the main regulator of cooperation between people, thanks to which everyone's rights are protected and the rule of law is proclaimed, humanistic principles of society are established, including political life.

Key words: political values, axiology, NATO, Euro-Atlantic integration, human rights and freedoms, justice, political stability, legality, political sovereignty, political pluralism.